

N:o 125.

Ank. till Riksd. kansli den 4 maj 1906, kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition om anslag till påbörjande af en kraftstationsanläggning vid Trollhättan samt angående uppgörelser med enskilda vattenverksägare därstädes m. m.

(R. A.)

I en den 20 nästlidne april till Riksdagen aflåten proposition (n:o 130) har Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen besluta:

1) att en kraftstation för tillgodogörande af den staten tillhöriga vattenkraften i Trollhätte strömmar skall anläggas;

2) att till påbörjande af den för samma kraftstation erforderliga kraftkanalen, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk framlagda, med ritning n:o 2 betecknade förslag, mellan de å ritningen med A och B betecknade punkter anvisa ett belopp af 750,000 kronor;

3) att godkänna och antaga det framlagda, den 13 mars 1906 upprättade aftalet med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag angående förvärf för 2,500,000 kronor och öfriga villkor åt Kungl. Maj:t och kronan af alla samma bolag tillhöriga, inom Vassända-Naglums och Trollhättans socknar belägna fastigheter jämte vatten- och fiskerätt, med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

4) att likaledes godkänna och antaga det med ingenjören E. Stridsberg den 23 mars 1906 ingångna aftal A angående förvärf af Stridsberg tillhörig vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m., med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

5) att godkänna och antaga det med Trollhättans pappersbruksaktiebolag den 23 mars 1906 ingångna aftal A angående förvärf af den bolaget tillkommande vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m., med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

6) att bemyndiga riksgäldskontoret att på rekvisition tillhandahålla Kungl. Maj:t de medel, tillhoppa 3,250,000 kronor, som erfordras för kraftkanalens påbörjande och fullgörande af likviden till Trollhättans elektriska kraftaktiebolag; och

7) att medgifva, att de fastigheter med vatten- och fiskerätt, hvilka vid bifall till hvad under mom. 3, 4 och 5 föreslagits af Kungl. Maj:t och kronan förvärfvas, må ställas under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk.

De tre särskilda kontrakt, som i propositionen förelagts Riksdagen till antagande, äro af följande lydelse.

Kontrakt

angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af alla Trollhättans elektriska kraftaktiebolag tillhöriga inom Vassända-Naglums och Trollhättans socknar belägna fastigheter jämte vattenrätt.

§ 1.

Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, här nedan benämndt bolaget, försäljer härigenom till Kungl. Maj:t och kronan:

a) ett fjärdedels mantal kronoskatte Ladugården Flundbogården n:o 3; ett åttondels mantal frälse Knorren n:o 1; en från ett sjättedels mantal Torsered n:o 1 afsöndrad lägenhet, bestående af Strömsbergs kvarn om fem kvadratref tjugufem kvadratstänger jämte ett jordområde om tjugusex kvadratref åtta kvadratstänger eller tillhoppa trettioen kvadratref trettio tre kvadratstänger; en från sistnämnda hemmansdel afsöndrad lägenhet om femtio fem ar; en från samma hemmansdel afsöndrad

lägenhet om tre tunnland tjugu och fem tiondels kappland; tre från samma hemmansdel afsöndrade jordområden om tillhopa tjugufyratusen etthundrafyrtio kvadratmeter; de från ett sjättedels mantal frälse Torsered n:o 1 afsöndrade lägenheterna Strandremsan n:o 2 om tjugutvå ar femtio kvadratmeter och Branten n:o 3 om fem hektar sjuttio kvadratmeter; ett åttiondels mantal kronoskatte Arvidstorp n:o 1 samt ett fjärdedels mantal frälse Eppleknäppen eller Hälltorp n:o 1, allt i Vassända-Naglums socken;

b) kronoskatteskifvet Arvidstorp eller Källebo n:o 1 och kronoskatteskifvet Arvidstorp eller Källebo n:o 2 i Vassända-Naglums socken; samt

c) Önan, en kvarn, eller förut Anders Gutters kvarn n:o 24, Stafvereds kvarn n:o 25 och Allemans kvarn n:o 26 jämte en såg på Önan vid Trollhättan, lägenheten Öjebro kvarn vid Trollhättan, tre kvadratref trettiosex kvadratstänger mark, afsöndrad från Öjebro kvarn, lägenheten »Vid Önan på Trollhättan en siktkvarn n:o 1» och lägenheten »Vid Önan på Trollhättan en grofbladig sågkvarn n:o 1», hvilka fastigheter, här nedan benämnda Önan, äro belägna i Trollhättans socken.

Karta upptagande de försålda fastigheterna bifogas detta köpeaftal.

§ 2.

I köpet inbegripas alla bolaget tillhöriga å de i § 1, mom. a) och b) här ofvan omförmälda fastigheter och laxfisken, nu befintliga byggnader och anläggningar äfvensom alla å Önan nu befintliga dammar och andra anläggningar för vattenkraftens uttagande, byggnader, turbiner, generatorer, transformatorer, instrumenttaflor och öfriga anordningar för framställande af elektrisk energi samt sådana ledningar, som erfordras för levererande å respektive instrumenttaflor af det energibelopp, som framställes vid de, enligt hvad här nedan i mom. 7 stadgas, till bolaget uthyrda kraftstationer samt vid transformatorns sekundärsida af det energibelopp, som framställes vid kraftstationen i den med n:is 1 och 3 å bilagda karta betecknade byggnad.

I köpet inbegripas sålunda icke öfriga i byggnaderna å Önan nu varande maskiner och ledningar, ugnar eller annat, som däri befinnes, äfven om det lagligen skulle vara att till fast egendom hänföra, men åligger det bolaget verkställa borttagandet af hvad sålunda icke ingår i köpet på sådant sätt, att byggnaderna därigenom icke skadas.

Det åligger bolaget att före tillträdesdagen på sin bekostnad i byggnaden n:is 1 och 3 insätta en eller flera transformatorer för transformering, på sätt kronan äger bestämma, af den elektriska energi, som

genereras af två turbiner med tillhörande generatorer om tvåhundra hästkrafter vardera, hvilken anordning ock utan särskild ersättning ingår i köpet.

§ 3.

I köpet inbegripes äfven ej mindre all rätt till grund, vatten och fiske utanför västra stranden af Göta älf utefter de i § 1 mom. a) omförmälda fastigheterna i den mån sådan rätt på grund af Kungl. Maj:ts den 19 augusti 1901 gifna dom i mål emellan Kungl. Maj:t och kronan samt bolaget ej redan tillhör kronan, som sålunda till följd häraf förklaras vara ägare af all grund, vatten och fiske utanför hela västra stranden af Göta älf utefter de försålda fastigheterna, än äfven all den rätt till grund, vatten och fiske i Göta älf, som tillkommer de i § 1, mom. b) och c) omförmälda fastigheter och laxfisken.

§ 4.

Tillträdet sker den 1 augusti 1906, då all den egendom, som genom detta aftal öfverlåtes till kronan, af bolaget öfverlämnas i det skick, hvari den då befinnes.

Därvid aflämnas tillika af bolaget köpebref samt erforderliga lagfartshandlingar till allt hvad som försålts och öfriga i bolagets besittning befintliga åtkomsthandlingar.

Den försålda egendomen öfverlämnas fri från all in-teckning för gäld.

§ 5.

Bolaget förbinder sig att, till dess den försålda egendomen till kronan afträdes, behörigen underhålla och väl vårda densamma.

§ 6.

Köpeskillingen utgör två millioner femhundratusen (2,500,000) kronor och betalas — därest bolaget med behörigt bevis styrker, att all den försålda egendomen icke är med in-teckning för gäld besvärad, samt tillika aflämnar behöriga lagfartshandlingar — å tillträdesdagen.

Dessutom skall bolaget i enlighet med hvad här nedan i § 7 stadgas af kronan utan ersättning med äganderätt erhålla en eller flera för

utöfvande af industriell verksamhet lämpliga tomter med en areal af tillhoppa två hektar å område tillhörande hemmanet Stallbacka i västra Tunhems socken, hvarå öfverlåtelsehandling skall af kronan till bolaget utfärdas den dag, då tomtområdet, i enlighet med hvad i § 7 här nedan bestämmes, skall af bolaget tillträdas.

§ 7.

Alla å Önan nu befintliga byggnader och kraftstationer, med undantag af den med n:is 1 och 3 betecknade byggnaden med däri befintliga kraftstation, innehållande 5 turbiner med tillhörande generatorer om hvardera tvåhundra elektriska hästkrafter, uthyras härigenom af kronan till bolaget under tio år, räknade från den 1 augusti 1906, mot en årlig afgift af trettiofyratusen (34,000) kronor, hvilken hyresafgift skall för tiden intill den 1 januari 1907 erläggas den 1 augusti 1906 och därefter med en fjärdedel i förskott vid hvarje kvartals början.

Kronan fritages från all underhållsskyldighet af hvad som sålunda uthyrts, och skall det förhyrda af bolaget vid afträdet lämnas i brukbart skick.

För att vid lågvattenstånd betrygga vattentillgången till kraftstationen i byggnaden n:is 1 och 3, så att ett tusen elektriska hästkrafter alltid där kunna af kronan uttagas, åligger det bolaget att genast vid behof, efter tillsägelse från kronan, på bolagets bekostnad utföra provisoriska fördämningar, och berättigas bolaget att, äfven på sin bekostnad, utföra dessa fördämningar på sådant sätt, att intill tvåtusen elektriska hästkrafter kunna uttagas vid de af bolaget förhyrda kraftstationerna.

Innan sådana provisoriska fördämningar utföras, tillförsäkras kronan företrädesrätt att vid kraftstationen i byggnaden n:is 1 och 3 alltid uttaga ett tusen elektriska hästkrafter, och åligger det därför bolaget att vid behof efter tillsägelse från kronan genast afstänga intagsluckorna till de af bolaget förhyrda kraftstationerna, så att nämnda kraftbelopp alltid kan uttagas vid kraftstationen i byggnaden n:is 1 och 3.

Underhållet af berörda provisoriska fördämningar, hvilka emellertid icke få utföras utan att kronan på förhand godkänt det sätt, hvarpå de skola verkställas, samt af redan befintliga fördämningar, åligger till en tredjedel kronan och till två tredjedelar bolaget, men skola vattenintag och aflopp underhållas af kronan för kraftstationen i byggnaden n:is 1 och 3 och af bolaget för de af detsamma förhyrda kraftstationerna.

Kronan förbehålles rätt att när som helst äga tillträde till de af

bolaget förhyrda kraftstationerna och därmed i samband varande anordningar för kraftens uttagande, så att för kronans räkning kan kontrolleras, att icke mer än tvåtusen elektriska hästkrafter uttagas vid de af bolaget förhyrda kraftstationerna.

Två år före utgången af ofvan nämnda hyrestid skall kronan af det område af hemmanet Stallbacka i Västra Tunhems socken, som af kronan kommer att indelas till tomter för industriella ändamål, till bolaget enligt dess eget val med äganderätt utan ersättning öfverlämna en eller flera tomter med en areal af tillhoppa två hektar.

Oafsedt ofvan bestämda hyrestid är dock bolaget, om kronan så påfordrar, skyldigt att två år, efter det skriftlig uppsägning härom af-sändts till bolaget, afträda allt det förhyrda till kronan; i hvilket fall emellertid kronan omedelbart efter uppsägningen skall till bolaget med äganderätt öfverlämna en eller flera tomter i enlighet med hvad ofvan stadgats.

Afträder bolaget, på grund af sådan uppsägelse från kronans sida, före den 1 augusti 1916 hvad som förhyrts, åligger det kronan att, vid en viss af bolaget anvisad punkt å det tomtområde, som bolaget enligt hvad ofvan stadgats äger af kronan med äganderätt bekomma, från den dag, då bolaget afträder det förhyrda, intill hyrestidens utgång leverera tillhoppa tvåtusen elektriska hästkrafter från kronan tillhörig kraftstation vid Trollhättan med — därest ej annan öfverenskommelse träffas — samma spänning, som bolaget vid kraftstationerna å Önan hittills användt, mot en årlig afgift af likaledes trettiofyratusen (34,000) kronor, hvilken äfven skall erläggas på sätt och tider, som förut här ofvan stadgats.

Efter hyrestidens utgång den 1 augusti 1916 upphör sålunda all rätt för bolaget att på grund af detta aftal erhålla elektrisk energi från kronan.

All den elektriska energi, som bolaget erhåller från de förhyrda kraftstationerna å Önan eller som af kronan levereras å ofvanberörda tomtområde, skall uteslutande användas å Önan eller berörda tomtområde.

Så länge kraft af bolaget uttages vid de förhyrda kraftstationerna å Önan, står kronan intet ansvar för att bolaget där bekommer det beräknade kraftbeloppet af högst tvåtusen hästar. Skulle kronan under hyrestiden utföra nya dammanläggningar i Trollhätte strömmar, är kronan dock skyldig tillse, att vattentillgången vid Önans verk därigenom icke förminskas.

Skadas eller förstöres hvad som å Önan af bolaget förhyrts genom eldsvåda under den tid bolaget innehar detsamma, står det kronan fritt antingen att på sin bekostnad återställa det förstörda eller skadade

i brukbart skick eller att oafsedt ofvan bestämda hyres- och uppsägningstid genast till bolaget öfverlämna tomtområde i enlighet med hvad ofvan bestämts, i hvilket fall kronan skall från det bolaget därå börjar industriell verksamhet intill hyrestidens utgång i enlighet med hvad ofvan stadgats till bolaget därå leverera tvåtusén elektriska hästkrafter och äger bolaget i så fall, så framt ej bolaget eller i dess tjänst anställd person är till eldsvådan vållande, att i den ofvan bestämda hyran åtnjuta nedsättning i förhållande till den tid afbrott i bolagets verksamhet föranledts genom eldsvådan.

Olyckshändelse, naturföreteelse eller annan force majeure befriar kronan, utan afdrag i hyran, från här ofvan bestämda leveransskyldighet af elektrisk energi å det tomtområde, som bolaget enligt hvad förut stadgats äger af kronan bekomma, så länge hinder därigenom för leveransskyldighetens fullgörande föranledes, men åligger det kronan att med alla till buds stående medel söka, så fort sig göra låter, undanröja sålunda uppstående hinder för leveransskyldighetens fullgörande.

Stämpelafgift och öfriga kostnader i och för lagfart för bolaget och fastställelse af afsöndring å det tomtområde, som bolaget, enligt hvad ofvan bestämts, äger af kronan bekomma, skola af bolaget ensamt betalas.

Erlägges icke förut bestämda hyresafgift i behörig tid eller bryter bolaget på annat sätt emot hvad i denna § stadgats, äger kronan att genast afstänga vattenintagen till de af bolaget förhyrda kraftstationerna å Önan eller upphöra med leveransen af elektrisk energi till ofvan berörda tomtområde; och stående det i så fall kronan fritt att, där kronan finner omständigheterna sådant påkalla, uppsäga det hyresafstal, som denna § innefattar, till upphörande efter två månader efter uppsägningen.

§ 8.

Kronan öfvertager det af bolaget med aktiebolaget Skandinaviska Elektricitetsverk ingångna aftal af leverans af intill ettusen elektriska hästkrafter.

Alla bolagets rättigheter på grund af aftal angående de försålda egendomarna, däribland äfven de rättigheter, bolaget förvärfvat till utförande af tunnlar och andra anläggningar för vattenkraftens tillgodogörande, öfvergå i hvad på bolaget ankommer på kronan.

Kronan öfvertager de skyldigheter, som åligga bolaget på grund af de i bilagda förteckning upptagna aftal.

§ 9.

Det åligger bolaget att vid detta köpeaftals afslutande till kronan utan ersättning öfverlämna alla de förslag, kartor, ritningar, kostnadsberäkningar, vattenstånds- och vattenmängdsobservationer, som bolaget i och för tillgodogörande af vattenkraft vid Trollhättan låtit uppgöra, äfvensom alla andra handlingar af sådan beskaffenhet, som äro i bolagets besittning.

§ 10.

Alla onera och utskylder, som för det försälda skola utgöras för tiden intill den 1 januari 1907, skola af bolaget ensamt gäldas.

§ 11.

Den emellan kronan och bolaget vid Flundre, Wäne och Bjärke häradsrätt nu anhängiga rättegång angående rätt till utmål å Önan och vatten därinvid skall genast nedläggas, och skall enhvar af parterna vidkännas sina kostnader i och för denna rättegång.

§ 12.

Bolaget förbinder sig att, närhelst kronan, efter detta aftals trädande i kraft, vid vederbörlig domstol gör ansökan om erhållande af tillstånd till utförande af anläggningar för tillgodogörande af vattenkraft vid Trollhättan, däremot icke framställa några som helst invändningar eller anspråk.

Den af bolaget härigenom gjorda öfverlåtelse till kronan upphör att vara för bolaget bindande, därest ej detta aftal af kronan antagits före den 1 juli 1906.

Stockholm den 13 mars 1906.

Trollhättans elektriska kraftaktiebolag.

Carl Jansson.

John Bernström.

Gust. Bennich.

Herrar John Bernströms, Carl Janssons och Gust. Bennichs egenhändiga namnteckningar bevittna:

N. P. Jansson.

P. A. Nilson.

Aftal A,

*angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af ingenjören
E. Stridsberg tillhörig vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m.*

§ 1.

Undertecknad Ernst Stridsberg, ägare af en såg på Greföna n:o 3, en såg på Prästskedet n:o 9, en såg på Prästskedet eller Fransdammen, Lilla Prästskedssågen kallad, n:o 11, Lilla Grefsågen på Greföna n:o 5, Millomsta Landtsågen n:o 20, Malöga Sägkvarn vid första fallet n:o 1 och en enbladig såg vid Trollhättan eller, såsom nämnda lägenheter äfven kallas, Sägverken n:is 3, 4 och 5 vid Trollhättan, öfverlåter härigenom med äganderätt till Kungl. Maj:t och kronan såsom afsöndring från mina förenämnda fastigheter ett område af etthundra-femton (115) kvadratmeter jämte all den rätt till vatten i Göta älf och Trollhätte strömmar, som jämlikt Flundre, Wäne och Bjärke häradsrätts den 6 juni 1905 i mål emellan Kungl. Maj:t och kronan samt mig Stridsberg meddelade laga kraftvunna dom tillkommer förenämnda sågverk.

Berörda område är å bilagda karta, hvilken af mig försetts med påskrift, att den åberopas i detta aftal, till sina gränser utmärkt och belagdt med röd färg.

I öfverlåtelsen ingår jämväl all den rätt till fiske, som kan tillkomma ofvan nämnda sågverk.

Den sålda lägenheten, här nedan benämnd »kronans andel af Västra Malgön» öfverlämnas af mig Stridsberg fri från alla andra in-teckningar än dem, som beviljats kronan till säkerhet för servitut.

§ 2

Betalning för den afsöndrade lägenheten erlägges af Kungl. Maj:t och kronan på det sätt, att kronan *dels* ikläder sig skyldighet att till

ägaren af det till förenämnda sågverken n:is 3, 4 och 5 vid Trollhättan hörande återstående utmålet, här nedan benämndt »Stridsbergs andel af Västra Malgön», vid en viss af honom anvisad punkt därå utan ersättning för all framtid hela dygnet om leverera elektrisk energi om ettusenfemhundra (1,500) elektriska hästkrafter med den spänning, som för det lokala kraftledningsnätet inom Trollhättans kommun kan komma att tillämpas, dels ock till ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön» upplåter servitutsrätt till ett å förenämnda karta med grön färg utmärkt område om etthundrafemton (115) kvadratmeter att användas till väg eller upplagsplats, hvilket område kronan förbinder sig att före nedan stadgade tillträdesdag utfylla och planera till samma nivå som angränsande område af »Stridsbergs andel af Västra Malgön».

I afseende å häröfvan stadgade skyldighet att leverera elektrisk energi äger kronan icke i något fall framställa invändning om preskription.

Inteckning till säkerhet för ofvan bestämda servitutsrätt får icke beviljas.

Det elektriska energibelopp, som sålunda skall af kronan levereras å lägenheten »Stridsbergs andel af Västra Malgön», äger ägaren därpå tillgodogöra sig vare sig på lägenheten eller genom afledning därifrån för användning på andra håll.

§ 3.

Så länge den i § 2 omförmälda skyldighet för kronan att leverera elektrisk energi fullgöres från kraftstation, som drifves med vattenkraft från Trollhätte strömmar, skall följande gälla:

Olyckshändelse, naturföreteelse eller annan force majeure befriar kronan från här ofvan bestämda leveransskyldighet af elektrisk energi, så länge hinder för leveransskyldighetens fullgörande därigenom föranledes, men åligger det kronan att med alla till buds stående medel söka, så fort sig göra låter, vid äfventyr af skadeståndsskyldighet, undanröja sålunda uppstående hinder för leveransskyldighetens fullgörande.

Ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön» tillförsäkras emellertid för de 1,500 elektriska hästkrafter, som skola till honom levereras, företrädesrätt framför alla andra konsumenter, till hvilka elektrisk energi från Trollhätte strömmar af kronan upplåtes; dock att, ifall emellan Kungl. Maj:t och kronan samt ägaren af Tröskelns kvarn vid Trollhättan aftal om förvärfvande åt kronan af sagda verks vatten-

rätt mot skyldighet för kronan att till säljaren leverera elektrisk energi kommer till stånd, ägaren af nämnda verk skall för en energimängd af 550 elektriska hästkrafter i företrädesrätt likställas med ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön».

I följd häraf skola, därest, i fall af force majeure, kronan ej kan leverera fullt 2,050 elektriska hästkrafter, ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön» och ägaren af Tröskelns kvarn vidkännas nödig minskning i energileveransen, hvardera i förhållande till sin andel af nämnda 2,050 elektriska hästkrafter.

§ 4.

Lägenheten »Kronans andel af Västra Malgön» tillträdes af kronan ett år efter den dag, då skriftlig uppsägning af endera af kontrahenterna aflämnats till den andra, dock att sådan uppsägning icke å någondera sidan må ske före den 1 juli 1910 eller senare än den 1 januari 1919, hvarför, därest uppsägning inom sistnämnda dag ej skett, uppsägning då skall anses vara verkställd, och inträder kronans skyldighet att till ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön» leverera ofvan bestämda energibelopp tre månader före den dag, då tillträdet skall äga rum.

§ 5.

Ägaren af »Stridsbergs andel af Västra Malgön» tillförsäkras rätt för all framtid att utan ersättning för ledning för användning å andra håll af elektrisk energi, som enligt hvad ofvan bestämts skall å lägenheten levereras, framdraga ledningar öfver kronan tillhöriga, under Styrelsens för Kungl. Trollhätte kanal- och vattenverk förvaltning ställda fastigheter i Trollhättans och Vassända-Naglums socknar, så framt något afsevärdt men därigenom icke vållas.

Kronan tillförsäkras äfven sådan rätt för all framtid utan ersättning för ledning af elektrisk energi öfver »Stridsbergs andel af Västra Malgön» i Trollhättans socken samt de Stridsberg tillhöriga fastigheterna $\frac{1}{4}$ mantal kronoskatte Källstorp och $\frac{1}{2}$ mantal kronoskatte Ladugården-Nedergården, kalladt Karlsberg i Vassända-Naglums socken, så framt något afsevärdt men därigenom icke vållas.

Inteckning till säkerhet härför får ej beviljas i kronan tillhörig fastighet, men har kronan rätt att till säkerhet härför erhålla servitutsinteckning i Stridsbergs alla ofvannämnda fastigheter.

§ 6.

Stridsberg förbinder sig att, närhelst kronan vid vederbörlig domstol gör ansökan om erhållande af tillstånd till utförande af anläggningar för tillgodogörande af vattenkraft vid Trollhättan, däremot icke framställa några som helst invändningar, för så vidt därigenom icke något intrång eller men förorsakas lägenheten »Stridsbergs andel af Västra Malgön» eller verken därå utöfver hvad som genom ofvan berörda dom bestämts.

§ 7.

Uppsägning, hvarom härofvan sägs, skall, om Stridsberg aflider, från kronans sida anses vara fullgjord, därest sådan uppsägning verkställes till en af hans sterbhusdelägare och tillika en bestyrkt afskrift af uppsägningshandlingen ingifvits till Konungens befallningshafvande i länet.

Å kronans vägnar må sådan uppsägning emottagas af verkställande direktören för Kungl. Trollhätte kanal- och vattenverk.

Förestående öfverlåtelse och aftal upphöra att vara för mig, Stridsberg, bindande, därest desamma icke af kronan antagits före den 1 juli 1906.

Trollhättan den 23 mars 1906.

Ernst Stridsberg.

Ingenjör Ernst Stridsbergs egenhändiga namnunderskrift bevittna:

Albert Salvén.

Otto Nyblom.

Aftal A,

angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af den Trollhättans pappersbruks-aktiebolag tillkommande vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m.

§ 1.

Trollhätte pappersbruks aktiebolag såsom ägare af Anders och Mäns Larssons eller numera Tröskelns kvarn vid Trollhättan med tillhörande rätt till vatten och utmål öfverläter härigenom såsom afsändring från nämnda fastighet med äganderätt till Kungl. Maj:ts och kronan ett område af tjuguen (21) kvadratmeter äfvensom ej mindre all rätt till vatten i Göta Älf och Trollhätte strömmar, hvilken tillkommer nämnda fastighet, än äfven all rätt till grund i samma vattendrag, hvilken till äfventyrs må tillkomma samma fastighet.

Berörda område är å bilagda karta, hvilken af bolaget försetts med påskrift, att den åberopas i detta aftal, till sina gränser utmärkt och belagdt med röd färg.

I öfverlåtelsen ingår jämväl all den rätt till fiske, som kan tillkomma nämnda kvarn.

Den sålda lägenheten, här nedan benämnd »Kronans andel af Tröskeln», öfverlämnas af bolaget fri från alla inteckningar.

§ 2.

Betalning för den afsöndrade lägenheten erlægges af Kungl. Maj:ts och kronan på det sätt, att kronan ikläder sig skyldighet att till ägaren af det till förenämnda kvarn hörande återstående utmålet, här nedan benämndt »Bolagets andel af Tröskeln», vid en viss af honom anvisad punkt därå utan ersättning för all framtid hela dygnet om leverera elektrisk energi om 550 elektriska hästkrafter med den spänning, som för det lokala kraftledningsnätet inom Trollhättans kommun kan komma att tillämpas.

I afseende å denna skyldighet att leverera elektrisk energi äger kronan icke i något fall framställa invändning om preskription.

Det elektriska energibelopp, som sålunda skall af kronan levereras å lägenheten »Bolagets andel af Tröskeln», äger ägaren däraf tillgodogöra sig vare sig på lägenheten eller genom afledning därifrån för användning på andra håll.

§ 3.

Så länge den i § 2 omförmälda skyldighet för kronan att leverera elektrisk energi fullgöres från kraftstation, som drifves med vattenkraft från Trollhätte strömmar, skall följande gälla:

Olyckshändelse, naturföreteelse eller annan force majeure befriar kronan från här ofvan bestämda leveransskyldighet af elektrisk energi, så länge hinder för leveransskyldighetens fullgörande därigenom föranledes, men åligger det kronan att med alla till buds stående medel söka, så fort sig göra låter, vid äfventyr af skadeståndsskyldighet, undanröja sålunda uppstående hinder för leveransskyldighetens fullgörande.

Ägaren af »Bolagets andel af Tröskeln» tillförsäkras emellertid för de 550 elektriska hästkrafter, som skola till honom levereras, företrädesrätt framför alla andra konsumenter, till hvilka elektrisk energi från Trollhätte strömmar af kronan upplåtes, dock att, i fall emellan Kungl. Maj:t och kronan samt ägaren af sågverken n:is 3, 4 och 5 vid Trollhättan aftal om förvärfvandet åt kronan af sagda verks vattenrätt med skyldighet för kronan att till säljaren leverera elektrisk energi kommer till stånd, ägaren af nämnda verk skall för en energimängd af 1,500 elektriska hästkrafter i företrädesrätt likställas med ägaren af »Bolagets andel af Tröskeln».

I följd häraf skola, därest i fall af force majeure kronan ej kan leverera fullt 2,050 elektriska hästkrafter, ägaren af »Bolagets andel af Tröskeln» och ägaren af sågverken n:is 3, 4 och 5 vid Trollhättan vidkännas nödig minskning i energileveransen, hvardera i förhållande till sin andel af nämnda 2,050 hästkrafter.

§ 4.

Lägenheten »Kronans andel af Tröskeln» tillträdes af kronan ett år efter den dag, då skriftlig uppsägning af endera af kontrahenterna

aflämnats till den andre; dock att sådan uppsägning icke å någondera sidan må ske före den 1 juli 1910 eller senare än den 1 januari 1919, hvarför, därest uppsägning inom sistnämnda dag ej skett, uppsägning då skall anses vara verkställd, och inträder kronans skyldighet att till ägaren af »Bolagets andel af Tröskeln» leverera ofvan bestämda energibelopp tre månader före den dag, då tillträdet skall äga rum.

§ 5.

Ägaren af »Bolagets andel af Tröskeln» tillförsäkras rätt för all framtid att utan ersättning för ledning för användning å andra håll af elektrisk energi, som enligt hvad ofvan bestämts skall å lägenheten levereras, framdraga ledningar öfver kronan tillhöriga, under styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverkförvaltning ställda fastigheter i Trollhättans och Vassända—Naglums socknar, såframt något afsevärdt men därigenom icke vållas.

Kronan tillförsäkras äfven sådan rätt för all framtid utan ersättning för ledning af elektrisk energi öfver »Bolagets andel af Tröskeln» och en bolaget tillhörig, från ett halft mantal Lilla Hoijum i Trollhättans socken afsöndrad lägenhet om 17,457 kvadratfot, hvilken finnes med grön färg angifven å bifogad karta, såframt något afsevärdt men därigenom icke vållas.

Inteckning till säkerhet härför får ej beviljas i kronan tillhörig fastighet, men har kronan rätt att till säkerhet härför erhålla inteckning i bolagets nämnda fastigheter.

§ 6.

Bolaget förbehåller sig eller blifvande ägare af bolagets ofvan berörda fastigheter att till fritt begagnande för industriellt bruk, dock icke för kraftuttagning, å nämnda fastigheter från höljen ofvanför bolagets nuvarande verk erhålla en vattenmängd om högst 0,15 kbm. pr sek. med rätt för kronan att i stället på annat för fastigheternas ägare minst lika förmånligt sätt tillhandahålla berörda vattenmängd.

§ 7.

Bolaget förbinder sig att, närhelst kronan vid vederbörlig domstol gör ansökan om erhållande af tillstånd till utförande af anlägg-

ningar för tillgodogörande af vattenkraft vid Trollhättan, däremot icke framställa några som helst invändningar eller anspråk, för så vidt därigenom icke något intrång förorsakas å de till bolagets ofvannämnda fastigheter hörande utmål och öfrig mark.

Förestående öfverlåtelse och aftal upphöra att vara för bolaget bindande, därest desamma icke af kronan antagits före den 1 juli 1906.
Trollhättan den 23 mars 1906.

För Trollhätte Pappersbruks Aktiebolag

Leop. Landberg
enligt fullmakter.

Disponent L. Landbergs egenhändiga namnunderskrift bevittna:

A. R. Gustafsson.

Axel Ekwall.

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk, som efter underhandlingar med vederbörande kommit till enighet om ofvan intagna tre förslag till kontrakt, har jämväl dels med ingenjören E. Stridsberg, dels med Trollhättans pappersbruksaktiebolag ingått särskilda, med B betecknade, preliminära aftal om förvärfvande för kronans räkning af vissa områden och byggnader m. m. å Malgön och vid Tröskeln. Med öfverlämnande af samtliga dessa kontraktsförslag jämte kartor och ritningar har nämnda styrelse i en till Kungl. Maj:t den 26 mars 1906 aflåten skrifvelse efter en vidlyftig utredning hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen,

dels besluta, att en kraftstation för tillgodogörande af den staten tillhöriga vattenkraften i Trollhätte strömmar skulle anläggas,

dels till påbörjande af den för samma kraftstation erforderliga kraftkanalen i hufvudsaklig öfverensstämmelse med vid handlingarna fogad ritning n:o 2 mellan de å ritningen med A och B betecknade punkter anvisa ett belopp af 750,000 kronor, med rätt för styrelsen att däraf under innevarande år för ändamålet använda 400,000 kronor,

dels godkänna framlagda, af Trollhättans elektriska kraftaktiebolag undertecknade aftal angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af alla samma bolag tillhöriga, inem Vassända—Naglums och Trollhättans socknar belägna fastigheter jämte vattenrätt,

dels ock godkänna upprättade af bruksägaren E. Stridsberg och Trollhättans pappersbruksaktiebolag undertecknade aftal angående förvärfvande för Kungl. Maj:ts och kronans räkning af den till sågverken n:is 3, 4 och 5 å Malgön och till Tröskelns kvarn vid Trollhättan hörande vattenrätten (aftalen A) samt af de af samma ägare innehafda områden och byggnader m. m. å Malgön och vid Tröskeln (aftalen B), af hvilka aftal de med A betecknade påkallade Riksdagens beslut redan under innevarande år,

dels slutligen medgifva, att de fastigheter med vattenrätt, hvilka på grund af Riksdagens beslut sålunda kunde blifva för Kungl. Maj:t och kronan förvärfvade, måtte ställas under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk.

I anledning af denna framställning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk hafva yttranden till Kungl. Maj:t afgifvits af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Älfsborgs län, kammarkollegium, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt justitiekanslersämbetet; och tillåter sig utskottet att med afseende å den utredning, som af nämnda myndigheter lämnats, hänvisa till statsrådsprotokollet med bilaga.

Föredragande departementschefen har för egen del till statsrådsprotokollet anfört följande:

»Att den betydande vattenkraft, staten äger i Trollhätte strömmar, bör för statens räkning tillgodogöras, torde näppeligen vara föremål för olika meningar. Att låta vattnet, obegagnadt, rinna bort dag för dag, år för år, kan icke vara med en klok ekonomisk förvaltning af statens egendom förenligt. Det är här fråga om värden af betydlig storlek, värden, som, vederbörligen utnyttjade, komma att tillföra staten en afsevärd inkomst; det gäller här tillvaratagandet af en kraft, som, ställd i industriens tjänst, skulle blifva en mäktig häfstång till utveckling och skapa nya förvärfskällor för tusentals personer, nya skatteobjekt för statens alltjämt växande utgifter. Inköpet af Nya Trollhätte kanalbolags egendom samt förvärfvet, genom domstolsutslag, af det

väsentligaste af vattenkraften i Trollhätte strömmar få väl också anses innebära en förpliktelse för statsmakterna att, så snart omständigheterna det medgifva, tillgodogöra sig denna egendom på det för staten fördelaktigaste sätt.

Att vattenkraftens i Trollhätte strömmar tillgodogörande, hvarom nu närmast är fråga, bör ske medelst anläggande af en kraftstation för frambringande och levererande af elektrisk energi, torde väl ej heller vara föremål för meningsskiljaktighet. Jag anser mig således kunna med skäl antaga det vara statsmakternas samstämmade önskan, att, för tillgodogörande af vattenkraften i Trollhätte strömmar *en kraftstation bör så snart som möjligt af staten anläggas och drifvas.*

Är denna sak klar, blir nästa fråga, huru staten på lämpligaste och ekonomiskt fördelaktigaste sätt skall anlägga denna kraftstation. Först uppställer sig då det spörsmålet, huru stor vattenmängden är i Trollhätte strömmar och huru mycket där af kan disponeras för en blifvande kraftstation. Den vid lågvattenstånd, som härvid måste vara bestämmande, afrinnande vattenmängden i Göta älf vid Trollhättan uppskattades af framlidne öfverstelöjtnanten Laurell i hans år 1902 af lämnade förslag till reglering af sjön Vänern till 344 m³ i sekunden. Enligt den af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk gjorda uppskattningen bör emellertid älfvens minimivattenmängd beräknas till allenast 320 m³ i sekunden. Då det vid planerande af kraftstationen uppenbart är försiktigast att räkna med den mindre siffran, anser jag, i likhet med kanalstyrelsen, att siffran 320 m³ i sekunden bör läggas till grund för beräkningen af älfvens minimivattenmängd: Det bör emellertid här observeras, att detta är hela älfvens vattenmängd, och att således, vid beräkning af den kapacitet, för hvilken kraftstationen bör anläggas, en afsevärdt lägre siffra bör läggas till grund. Äfven om kronan, på sätt i detta ärende ifrågasättes, skulle förvärfva allt vatten i Trollhätte strömmar, måste för andra befintliga eller förestående ändamål vatten disponeras eller reserveras.

I hvad omfattning kronan äger vattnet i Trollhätte strömmar är, såsom framgår af kanalstyrelsens utredning och andra handlingar, icke klart och ostridigt. Genom särskilda domar har kronan förklarats vara ägare af allt vatten i Göta älf från och med Prestskedets fall till Flottbergsströmmen utan annan inskränkning än den, som föranleddes af skatteköpta verk. För att vinna en uppfattning om, huru mycket vatten kronan för närvarande kan uttaga af Trollhättefallen, gäller det således först att utreda, huru mycket af detta vatten tillkommer enskilda rättsägare. Denna vattenmängd är klar beträffande ingen-

jören Stridsbergs verk å Malgön, med afseende å hvilka genom vederbörande häradsrätts laga kraftvunna dom Stridsberg för sina verk tillerkänts rätt till 20 m³ i sekunden eller under vissa villkor högst 22 m³ i sekunden. Den andre ägaren till vatten af Trollhätte strömmar är Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, som där äger skatteköpta kvarnar, fisken och såg. Den vattenkvantitet, som tillkommer nämnda bolag, är emellertid icke närmare bestämd. Kronan har, såsom förut är upplyst, anhängiggjort rättegång mot kraftaktiebolaget, med påstående, att bolaget, såsom innehafvare af skatteköpta verk invid strömmarna, icke måtte tillerkännas större vattenmängd eller mera landområde, än som varit behöfligt såsom drifkraft och utmål för bolaget nu tillhöriga gamla sågar och kvarnar i det skick, de vid deras skattläggning befunnits, medan däremot kraftaktiebolaget anser sig äga rätt uttaga hela den vattenmängd, som enligt vanlig strandäganderätt skulle tillkomma Önans ägare. Afsevärda svårigheter äro emellertid förenade vid bestämmandet af kraftaktiebolagets vattenmängd. Kronan har genom gamla skattläggningsinstrument sökt utreda, huru stor vattenmängd kraftaktiebolaget kan, för de ursprungliga kvarnarnas och sågarnas behof, lagligen göra anspråk på, och därvid, efter olika uppskattningar af kronans sakkunnige, kommit till 7 å 10,46 m³ i sekunden. Den vattenmängd, som den af bolaget påyrkade strandäganderätten skulle medföra, beräknas af kanalstyrelsen till 66 m³ i sekunden. Frågan, om hvilken vattenmängd kraftaktiebolaget slutligen kan komma att tilldömas, synes mig tvifvelaktig. Den tillförsikt om utgången af den härom anhängiggjord tvisten, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen synes hysa, kan jag för min del icke dela. Justitiekanslersämbetet finner ock tvistens utgång osäker, och hänvisar jag till hvad ämbetet härom yttrat. Då kraftaktiebolaget väl icke under för kronan gynnsammaste fall torde tillerkännas mindre vattenkvantitet än den högsta myckenhet, som kronans egna sakkunnige kommit till eller 10,46 m³, kan man alltså vara berättigad anse kraftaktiebolagets vattenmängd ligga mellan 10,46 m³ och 66 m³ i sekunden eller endast 55 m³ i sekunden, om, såsom kanalstyrelsen antydt, sådan öfverenskommelse kan träffas, att bolaget i stället för en större vattenmängd, delvis tillgodogjord för mindre fallhöjd, använder en mindre vattenmängd för hela fallhöjden. Vattenmängderna 10,46 m³ och 66 m³ beräknas motsvara respektive 1,050 och 5,250 hästkrafter. Med hänsyn till osäkerheten af att, därest bolaget tillerkännes vanlig strandäganderätt och sålunda tilldömes 66 m³, denna vattenmängd genom en uppgörelse i godo skulle kunna nedsättas till 55 m³, torde det böra räknas

med 66 m³ såsom gränsen uppåt för bolagets rätt till vatten. Härvid bör dock uppmärksammas, att vattenmängden 66 m³ kan räknas såsom maximum för kraftaktiebolagets verk, allenast under förbehåll, att genom anläggning af en regleringsdamm mellan Gullön och Önan tillflödet till Hålan kan begränsas just till den mängd, de från denna hölja matade vattenverken ha rätt att förbruka, hvaremot i annat fall gifvetvis kommer att ditledas långt större vattenmängd. För upplysning om, huru mycket vatten kronan äger att uttaga under olika förutsättningar med afseende å särskildt kraftaktiebolagets rätt till vatten, tillåter jag mig hänvisa till kanalstyrelsens yttrande och utredning samt den redogörelse härför, som ofvan (sid. 13 i statsrådsprotokollet) lämnats. Jag vill dock här erinra, att den af styrelsen angifna vattenmängd om 192, eventuellt 203 m³ i sekunden, som kronan kan uttaga, därest kraftaktiebolagets anspråk på vatten i hufvudsak vinner afseende, är beräknad under förutsättning, att den Tröskelns vattenverk tillkommande vattenmängden, omkring 5 m³, aflöses medelst leverans af elektrisk energi, på sätt kanalstyrelsen föreslagit. I annat fall minskas den för kronan under angifna förutsättningar upptagna vattenmängden med ytterligare omkring 5 m³.

Att kunna, genom förvärf af kraftaktiebolagets vattenrätt samt utlösande af de ingenjören Stridsberg och Tröskelns vattenverk tillkommande vattenmängder i Trollhätte strömmar, *för en blifvande kraftstation disponera hela den tillgängliga vattenkraften*, måste därför anses vara af väsentlig betydelse för ett lämpligt och fördelaktigt tillvaratagande af vattenkraften i Trollhätte strömmar. I synnerhet är en öfverenskommelse med kraftaktiebolaget af särskild vikt för kraftstationsanläggningen med hänsyn till den afsevärda vattenmängd, som äfven i gynnsammaste fall tillkommer bolaget.

Utom de nu nämnda tala äfven andra kraftiga skäl för ett förvärf från kronans sida af kraftaktiebolagets hela egendom. För rättighet till nödigt dammfäste å den kraftaktiebolaget tillhöriga västra stranden är kronan hänvisad antingen till denna saks anhängiggörande vid domstol, i hvilket fall saken säkerligen kommer att dragas ut på tiden samt tilläfsventyrs förbindas med den vid häradsrätten pågående tvisten om storleken af kraftaktiebolagets vattenmängd vid Trollhätte strömmar och af utmålet å Önan, eller ock till enskild öfverenskommelse med bolaget, hvilken, hvad beträffar allenast rätten till dammfäste, icke lär kunna åvägabringas. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser inga svårigheter för erhållande af dammfäste å västra stranden böra möta. Särskildt har denna styrelse ansett, att expropriationsrätt skulle tillkomma kronan för detta dammfäste. Detta finner jag emellertid tvifvelaktigt.

De många möjligheter till tvister nu och i framtiden, som kunna tänkas uppkomma, och hvarom kanalstyrelsen i sin förevarande framställning lämnat antydan, göra det enligt min mening synnerligen önskvärdt, att kronan blir ägare af kraftaktiebolagets strand och vatten. Allenast därmed kan kronan vid Trollhättan med full rörelsefrihet vidtaga lämpliga åtgärder ej mindre för den nu ifrågasatta kraftstationen, utan äfven för tillgodogörande af den ytterligare vattenmängd, som är att vinna genom en framtida reglering af Väneren, samt för trafikkanalens tidsenliga ombyggnad.

Det torde slutligen böra bemärkas, att ett förvärf af kraftaktiebolagets hela egendom också möjliggör den västra strandens af Trollhättefallen skyddande mot vandalisering. Allenast genom att kunna komma i besittning af denna strand med kringliggande marker blir det möjligt att bibehålla en god del af det storslagna natursceneri, som Trollhättefallen nu erbjuda, och som årligen lockar tusentals turister till orten. Blefve den mäktiga skogsplatå, som den västra stranden utgör, beröfvad skogen, komme naturen vid Trollhättefallen att mista en viktig del af sin tilldragande skönhet. En uppoffring, om en sådan här kan anses föreligga, från statens sida för nämnda ändamål synes mig väl påkallad, och hänvisar jag till hvad turistföreningen härom yttrat och som är ofvan återgifvet.

Enligt min mening är därför frågan om ett lämpligt tillgodogörande af kronans vattenkraft i Trollhätte strömmar väsentligt beroende af ett förvärf från kronans sida af Trollhättans elektriska kraftaktiebolags egendom. Skulle däremot ett dylikt förvärf icke komma till stånd, lärer kronan icke kunna företaga kraftstationsanläggningen, förrän rätt till dammfäste å kraftaktiebolagets strand erhållits; hvarjämte det alltid måste vara mindre tryggt och tillrådligt att företaga en anläggning af nu ifrågasatt storartad beskaffenhet, innan genom laga kraft ägandedom blir bestämdt, huru mycket vatten kraftaktiebolaget är lagligen berättigadt till. Den tid, som för dessa nödiga afgöranden erfordras, kan näppeligen sättas lägre än 4 à 5 år, möjligen, enär nämnda bolag, om uppgörelse ej kommer till stånd, uppenbarligen har intresse af att så mycket som möjligt draga ut på processerna, än längre tid — det är nogsamnt känt, huru länge vattenrättstvister i allmänhet kunna förhalas. Det är nämligen långt ifrån otänkbart, att en hel del andra tvister kan uppkomma mellan kronan och kraftaktiebolaget, hvarför det, ur alla synpunkter sedt, måste anses lämpligt att genom ett raskt beslut afskära alla möjligheter till framtida rättstvister mellan bolaget och kronan.

Styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk har i sin framställ-

ning betonat, att i detta fall »tid är pengar»; beräkningarna visa, att det här är fråga om »mycket pengar». Men det gäller då också att begagna tiden, att draga fördel af det allmänna uppsving, som nu råder å alla områden i vårt land. Tid är i förevarande fall icke blott pengar, hänfödda till själfva afkomsten af kraftstationsanläggningen, utan också och kanske i än högre grad för landets industri i allmänhet. En snart tillgänglig monterad kraftmängd vid Trollhättan af 65,000 elektriska hästkrafter öppnar för landets industri utsikter och vidder af den största betydelse och omfattning, den utgör en häfstång, mäktigare än någon, som tillförene erbjudits Sveriges växande storindustri.

För de närmare detaljerna i det förslag till uppgörelse med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, som kanalstyrelsen framlagt, är förut redogjort, och hänvisar jag härutinnan såväl till styrelsens detaljerade beräkningar och upplysningar som till själfva aftalet, bilagdt styrelsens framställning i nu förevarande ämne. För min del finner jag detta aftal vara af beskaffenhet att böra godkännas. Köpesumman är visserligen icke ringa, men den egendom och de fördelar i öfrigt, kronan med aftalets antagande skulle vinna, uppväga, enligt min mening, fullt uppoffringarna. En enskild affärsman, som ägde kronans egendom i Trollhätte strömmar, skulle säkerligen icke tveka att, äfven om det vore fråga om någon uppoffring, vinna den betydande fördelen att omedelbart kunna utnyttja en honom förut tillhörig värdefull egendom, som dittills legat som ett dött kapital. Då det kan visas, att blotta tidsvinsten vid kraftstationens tillkomst kan medföra en ren nettovinst för köparen, skulle den enskilde affärsmannen säkerligen ej tveka att inlåta sig på affären. Staten synes mig så mycket mindre böra härutinnan förfara annorlunda än den enskilde affärsmannen, som staten genom anläggningars omedelbara påbörjande och fortsättande med all kraft, utom en betydande afkastning af i anläggningen nedlagdt kapital, därjämte kan på ett för landet i dess helhet högst gagnande sätt främja industrien och skapa nya värden samt säkerställa sig för framtida utvidgningars och anläggningars verkställande på bästa möjliga sätt.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har i sitt utlåtande rörande den ekonomiska sidan af förevarande fråga anlagt en, enligt min mening, något för ofördelaktig synpunkt på bedömandet. Det är visserligen uppenbart, att det vore fördelaktigare, om köpeskillingen kunde nedbringas, men trots de ansträngningar, kanalstyrelsen härpå nedlagt, har detta icke befunnits möjligt. Jag auser mig därför böra med några ord belysa och kommentera väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ekonomiska kalkyler och uttalanden.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har funnit det föreslagna aftalet med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, betraktadt såsom en fristående affär, mindre ekonomiskt gynnsamt för staten, hvadan styrelsen ock däri förordat några ändringar. På samma gång har dock styrelsen kraftigt framhållit, att den tidsvinst, som af anläggningens omedelbara påbörjande skulle vinnas, vore stor och af den betydelse både för staten och landets industri i allmänhet, att aftalet ur denna synpunkt kunde förordas med ett par ändringar och tillägg. Anmärkningen att någon särskild anledning icke kan föreligga för att under eventuellt 10 år låta kraftaktiebolaget få utnyttja 2,000 hästkrafter vid Önan för allenast 17 kronor per hästkraft, då nettovinsten i öfrigt ansetts kunna beräknas till 40 kronor per hästkraft vid Önan, må bemötas med framhållande, att denna rätt för kraftaktiebolaget ingår såsom ett köpevillkor i hela aftalet, och att, om högre arrende skolat beräknas, köpeskillingen ej kunnat nedbringas till det belopp, hvarom här är fråga. Kraftbolaget har bestämt förklarat sig behöfva disponera berörda kraftmängd för nämnda låga pris, för att icke behöfva afbryta de i större skala skeende experiment med elektrisk zinksmältning, hvilka nu bedrifvas vid Önan och hvilka bolaget icke velat eftergifva. Såsom skäl för det jämförelsevis låga kraftarrendet har bolaget åberopat, att kraften skulle användas för experiment, som icke kunde gifva någon afsevärd afkastning. Jag delar med afseende härå kanalstyrelsens åsikt, att det för kronan är fördelaktigare att uthyra nämnda 2,000 hästkrafter till kraftaktiebolaget för aftaladt pris, än att erlægga den förhöjda köpeskillning för det hela, som erfordrats, om priset på de 2,000 hästkrafterna satts högre. Just under de första åren — och det är ju här blott under en 10-årsperiod, som detta lägre hyresbelopp för ifrågasvarande kraft skulle utgå — innan större leveranskontrakt hinna avslutas, tomtområden upplätas och fördelningsnät byggas, kan det vara godt att få afsättning för ifrågasvarande kraftmängd äfven till lägre pris än som sedan kan betingas. Det lägre priset för de 2,000 hästkrafterna motväges dessutom i viss mån därigenom, att inkomsten för de 1,000 hästkrafter, som skulle af staten genast öfvertagas vid Önan, kommer att uppgå till 49 kronor 50 öre i medeltal per hästkraft enligt befintliga kontrakt med aktiebolaget Skandinaviska elektricitetsverk. Dessa kontrakt gifva kronan fulla 40 kronor per hästkraft i årlig nettoinkomst. Det af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen beräknade priset på »vattenråvaran» vid Önan eller 200 kronor per turbinhästkraft torde vara väl lågt, uträknadt som det är genom en kapitalisering efter 5 procent af en afgäld af 10 kronor per år och hästkraft. Tages den räntefot, staten bör kunna räkna med eller 3,6 procent, eller sättes den

skäligen afgälden högre än 10 kronor, blir »råvarans» värde högre och det för byggnader beräknade värdet och därmed äfven underhållskostnaden mindre. I själfva verket bör emellertid, såsom ock väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framhåller, kalkyleringen af köpet ställas så, att hufvudvikten därvid icke fästes vid det pris, kronan kommer att betala för 3,000 elektriska hästkrafter som förlikningsvis beräknas förvärfvade, utan vid det förhållande att kronan genom köpet förvärfvar endera 10,400 eller 15,600 elektriska hästkrafter — allteftersom pågående rättegång utfölle till förmån för kronan eller för kraftaktiebolaget — till och i kronans kraftstation vid Olidehålan. Jag hänvisar i öfrigt till hvad justitiekanslersämbetet anfört rörande de med bolaget härutinnan förda underhandlingar samt beträffande osäkerheten af utfallet af den pågående rättegången mellan kronan och kraftaktiebolaget.

Då väg- och vattenbyggnadsstyrelsen vid beräkning af den elektriska energi, som skulle utvinnas i statens stora kraftstation vid Olidehålan, därest Önan tillkommande vattenmängd dit afledes, afdrager 8 m³ för kanalverkets nuvarande kraftstation å Malgön, må anmärkas, att för denna station visst icke i hvarje fall behöfver reserveras denna kraftmängd. I den mån denna lilla kraftstation blir utsliten och antagligen dessförinnan, kan det löna sig att leda äfven densamma 8 m³ till Olidehålan och där med den vinna 2,090 i stället för som nu endast 576 elektriska hästkrafter. Detta ger kronan, efter 20 kronor per hästkraft, en ökad nettovinst af 30,280 kronor årligen, med hvilken summa den af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för olika fall beräknade inkomsten bör ökas.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har framhållit, att, äfven om tvisten angående Trollhättans elektriska kraftaktiebolags rätt till vatten i Trollhätte strömmar skulle afgöras helt och hållet till kronans förmån, kronan genom minskad tidsutdräkt vid en försäljning till en början af allenast 10,000 hästkrafter ändock genom det föreslagna köpet gör en ren vinst under de 2 å 3 första åren af sammanlagdt 168,400 till 291,200 kronor, samt att med köpet, nationalekonomiskt sedt, en behållning genom minskad import af stenkol skulle tillföras landet af 800,000 till 1,500,000 kronor, hvartill kommer, att hvarje tidsvinst vid kraftens tillgodogörande måste anses vara af den allra största betydelse för landets industriella utveckling. Härtill kan läggas, att i samma mån som den ofvanberörda mindre nettovinsten inträder tidigare, i samma mån kommer staten ock tidigare i åtnjutande af den än betydligare vinst, som kan förväntas, allteftersom energitillgången i större utsträckning tages i anspråk.

Jag har ofvan framhållit, att det ej blott är tidsvinsten, som gör,

att det ifrågasatta aftalet synes böra accepteras, utan jämväl den trygghet, som därmed ur rent juridisk synpunkt vinnes för nu förestående och framtida tillgodogörande af vattenkraften i Trollhätte strömmar; och jag anser för min del denna trygghet af mycket stor betydelse och väl motivera någon uppoffring från kronans sida, en uppoffring, som jag emellertid, äfven om för aftalets bedömande anlägges den privat-ekonomiska synpunkten allena, finner vara synnerligen ringa, om ens någon. Att, såsom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen föreslagit, sätta det villkor för köpeaftalets godkännande, att arrendepriiset å de 2,000 hästkrafterna under 10 år skulle höjas med 3 kronor per hästkraft och år, kan äfventyra hela aftalet, som jämväl utan denna förhöjning är förmånligt för kronan. Denna förhöjning är ej heller i och för sig af någon betydelse för kronan.

Med afseende å öfriga af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen upptagna förutsättningar för aftalets godkännande, vill jag påpeka *dels* att, då det redan i aftalet med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag är bestämdt, att kronan efter 2 år kan uppsäga bolaget till afflyttning från Önan, beslut därom nu så mycket mindre kan vara erforderligt, som denna åtgärd, hvilken läser ankomma på Kungl. Maj:ts profning, i hvarje fall bör bero af huru stark tillströmningen af kraftkonsumenter redan från början blir, något som nu ej är klart — det kan nämligen vara en förmån för kronan att låta stationen vid Önan utnyttjas, intill dess hela kraftbeloppet behöfver uttagas i Olidehåls kraftstation —, *dels* ock att aktiebolaget Skandinaviska elektricitetsverk säkerligen tacksamt mottager elektrisk energi, i stället för från Önan, från statens stora kraftstation, hvilken bättre än stationen vid Önan bör trygga leveransen, hvadan särskilda bestämmelser därom icke behöfva inrymmas i förevarande aftal.

Vid granskning af väg- och vattenbyggnadsstyrelsens utlåtande i ärendet har jag funnit, att styrelsens beräkningar samt hvad styrelsen i öfrigt anfört i det stora hela kraftigt talar för ett godkännande af föreliggande aftal med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag. Andra hörda myndigheter hafva ock gifvit sin fulla tillslutning till detta aftals godkännande.

I anledning af erinran från justitiekanslersämbetet anser jag mig i detta sammanhang böra meddela, att förslagskontraktet med kraftaktiebolaget är vederbörligen undertecknad af behöriga styrelseledamöter i bolaget samt att vederbörligen utlyst bolagsstämma bekräftat aftalet.

Kanalstyrelsen har, synes mig, på ett tillfredsställande sätt utredt, att *kraftkanalen bör anläggas på den östra älfstranden samt att kraftstation bör förläggas vid Olidehållans strand*; och har styrelsen härvid erhållit ett kraftigt stöd af väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, ett stöd, som måste anses fullt afgörande. Detaljeradt förslag till anläggningen i sin helhet kan visserligen icke nu framläggas, men efter den omsorgsfulla utredning, som ägt rum senast i kanalstyrelsens nu förevarande framställning, finner jag inga betänkligheter möta mot att föreslå anslag redan nu till kraftkanalens påbörjande. Anläggningen i dess helhet tar för sitt utförande flere år i anspråk, och det är af synnerlig vikt, att arbetet på kraftkanalen, hvars byggande med däraf föranledda sprängningsarbeten erfordrar jämförelsevis lång tid, snarast må kunna påbörjas. De förut upprättade detaljerade förslagen till kraftkanal och kraftstation utvisa anläggningskostnaden i sin helhet. Dessa förslag lära, enligt hvad jag inhämtat, vara noggrannt och tillförlitligt uppgjorda, hvarför man är berättigad antaga, att dessa kostnadsberäkningar kunna läggas till grund för ett omdöme om den blifvande totalkostnaden för kraftanläggningen. Då emellertid dammanläggningskostnaden är beroende af om inköp äger rum af kraftaktiebolagets hela egendom, samt de elektriska anordningarna i kraftstationen, jämte en del andra detaljer, icke ännu äro slutbehandlade, kan den slutliga detaljerade kostnadssumman för anläggningen först föreläggas nästa års Riksdag.

Därest vattenkraften vid Onan inköpes, är det af vikt, att äfven den ingenjören Stridsberg å Malgön tillhörande vattenkraften förvärfvas af kronan, emedan motsvarande vattenmängd då kan ledas till den stora kraftstationen och, med tillgodogörande af hela fallhöjden, med bästa utbyte i öfrigt förvandlas till elektrisk energi. Med en sådan uppgörelse skulle kronan, i stort sedt, bli herre öfver allt vatten i Trollhätte strömmar och således kunna på fördelaktigaste och lämpligaste sätt tillgodogöra denna kraft. Med afseende å innehållet af det förslag till uppgörelse med ingenjören Stridsberg, som föreligger i tvenne aftal, hvilka med kanalstyrelsens betänkande öfverlämnats till vederbörlig pröfning, hänvisar jag till kontrakten och kanalstyrelsens utlåtande äfvensom hvad öfriga i ärendet hörda myndigheter anfört. Det bör, vid bedömande om sättet för en uppgörelse med Stridsberg, tagas i betraktande, att denne genom laga dom har sin rätt till vatten i Trollhätte strömmar samt till för dess tillgodogörande erforderligt utmål å Malgön tryggad. Förslaget A afser nu att utbyta denna naturvattenrätt mot leverans af elektrisk energi. Mot den uppskattning af Stridsbergs vattenrätt till 1,500 elektriska hästkrafter, som styrelsen verkställt, har jag

ingen erinran att framställa, utan synes detta tal vara i allo lämpligt. Då Stridsberg med den ifrågasatta uppgörelsen skulle afträda sin lagligen tryggade vattenrätt utan någon ersättning, är det gifvet, att kronan måste förbinda sig att tillhandahålla den däremot svarande elektriska energien för all framtid. Jag finner således fullgiltiga skäl vara förebragta för antagande af det med *aftal A* betecknade förslaget till uppgörelse med Stridsberg.

Huruvida det för kronan kan vara fördelaktigt att reflektera å *aftalet B*, som innebär ett förvärf jämväl af all Stridsbergs egendom å Malgön, synes mig böra ytterligare öfvervägas. Jag har emellertid nu så mycket mindre anledning att ingå på denna fråga, som en del material för bedömande af därpå inverkan de faktorer, särskildt värdet af verken å Malgön, icke nu föreligger. *Aftalet B*, som allenast ifrågakommer, om *aftalet A* först träffats, behöfver icke heller afgöras förrän vid nästa års riksdag, hvadan god tid finnes att efter ytterligare utredning öfverväga, om detta *aftal* kan vara af den betydelse för kronan, att därmed förenade, säkerligen rätt afsevärda kostnader böra af kronan vidkännas.

Slutligen har kanalstyrelsen också framlagt tvenne förslag till uppgörelse med ägaren af ytterligare ett enskildt vattenverk vid Trollhätte strömmar eller det s. k. Tröskelns vattenverk, tillhörigt Trollhättans pappersbruksaktiebolag. Förvärf af detta verks vattenmängd är visserligen, såsom kanalstyrelsen påpekat, af mindre vikt för ett lämpligt tillgodogörande af vattenkraften i Trollhätte strömmar, men då, om uppgörelse med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag och med ingenjören Stridsberg kommer till stånd, Tröskelns verk blir det enda vid Trollhätte strömmar, som ej tillhör kronan, synes mig öfvervägande skäl tala för att jämväl härutinnan framlägga kanalstyrelsens förslag till *aftalet A*. Det måste nämligen vara lämpligt, att kronan kommer i besittning af detta verks vattenrätt, som icke är till sitt omfång fullt bestämd, och hänvisar jag med afseende härå särskildt till justitiekanslersämbetets ofvanintagna yttrande. För denna vattenrätts förvärfvande tala vidare samma skäl, som gälla beträffande Stridsbergs vattenrätt, nämligen att kronan ensam är i tillfälle att tillgodogöra sig vattenmängden i fråga till hela dess fallhöjd. Med förvärf af Tröskelns vattenrätt erhåller kronan också större frihet beträffande sina anläggningar vid Trollhättan och särskildt vid trafikkanalens ombyggnad. Under återopande i öfrigt af hvad kanalstyrelsen härutinnan anfört, synes mig därför jämväl ett antagande af *aftalet A* med Trollhättans pappersbruksaktiebolag böra förordas.

Med afseende å *aftalet B* gäller hvad förut yttrats rörande motsvarande aftal med Stridsberg, och föranleder således ej heller nu ifrågasvarande aftal B för närvarande något uttalande från min sida.

Emot aftalsförslagen har justitiekanslersämbetet gjort den anmärkningen, att såsom § 3 i aftal A formulerats kronan icke vore fritagen från leveransskyldighet af elektrisk ström, i det fall att kronan först funnit lämpligt att lämna energien från annan kraftkälla än Trollhätte strömmar och dessa sedan genom naturrevolution toge annan väg eller utsinade. Då emellertid sannolikheten för att båda nyssnämnda förutsättningar skola inträda måste betraktas som ytterst ringa, torde justitiekanslersämbetets anmärkning i detta afseende, enligt min åsikt, icke behöfva föranleda någon ändring i aftalens affattning. I anledning af de andra mindre formella erinringar mot de föreliggande aftalsförslagen, som framställts af justitiekanslersämbetet, torde Kungl. Maj:t böra erhålla rätt att i aftalen vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade.

De skäl, som tala för ett bifall till styrelsens för Trollhätte kanal- och vattenverk ifrågasvarande framställning, får jag, hänvisande till hvad förut anförts och utredts, sammanfatta sålunda.

Genom bifall till styrelsens förslag kan ett omedelbart påbörjande af en kraftstationsanläggning för tillgodogörande af kronans vattenrätt i Trollhätte strömmar vidtaga, något som icke blott är af betydande ekonomisk fördel för staten, utan ock af synnerlig vikt för landets hela industri; hvarje år, som får gå, utan att denna vattenkraft ställes i industriens tjänst, är således en förlust, privatekonomiskt sedt för staten och nationalekonomiskt för landet i sin helhet; genom föreslagna uppgörelsen med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag, ingenjören Stridsberg och Trollhättans pappersbruksaktiebolag vinner kronan *dels* fördelen att genast och från början kunna anlägga kraftstationen på fördelaktigast möjliga sätt, *dels* möjlighet att inom kort tid kunna till denna kraftstation leda och där till elektrisk energi omvandla all den vattenkraft i Trollhätte strömmar, som kan för kraftändamål disponeras, *dels* trygghet, såväl för närvarande som i framtiden, att utan intrång i enskild rätt och utan fara för framtida rättstvister och förvecklingar kunna vid Trollhättan vidtaga påkallade åtgärder för tillgodogörande jämväl af den vattenkraft, som efter Vänerens reglering ytterligare kan afvinnas Göta älf vid Trollhättan, *dels* fördelen att äga friare händer vid ombyggnad af trafikkanalen vid Trollhättan, *dels* ock möjlighet att kunna bibehålla en god del af det storslagna natursceneriet vid

Trollhättan och att å västra stranden af Göta älf utlägga och bibehålla en nationalpark af ovanlig naturskönhet.»

Det är uppenbarligen af stor vikt, att den betydande vattenkraft, hvaröfver staten vid Trollhättan kan förfoga, snarast möjligt varder tillgodogjord; och det torde icke kunna råda tvekan om att ett sådant tillgodogörande bäst bör ske på det sätt, att staten anlägger en kraftstation, hvarifrån för skäligt pris elektrisk kraft tillhandahålles för industriens, kommunikationsväsendets och näringarnas behof. Staten kan härigenom bereda sig en direkt inkomst till afsevärdt belopp, och af än större betydelse för det allmänna är utan tvifvel den nationalekonomiska vinsten af att Trollhättekraften ställes i industriens tjänst såsom en mäktig häfstång för dess utveckling. Med klar uppfattning af att hvarje uppskof medför en betydande förlust såväl för staten såsom producent som ock för industrien såsom konsument af den elektriska kraften, har styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk hos Kungl. Maj:t gjort hemställan om vidtagande af åtgärder för att befordra ett skyndsamt och ändamålsenligt förverkligande af kraftuttagningen. De förslag, Kungl. Maj:t med anslutning till denna styrelsens framställning nu gjort till Riksdagen, synas utskottet vara väl grundade. Dessa förslag afse dels anvisande af medel för att arbetena å den för kraftstationen erforderliga kraftkanalen må kunna ofördröjligen påbörjas å den del af kanalen, hvars sträckning under alla förhållanden kan anses vara gifven, dels ock godkännande af uppgjorda förslag till aftal, hvarigenom staten skulle från enskilda förvärfva den dem tillkommande vattenrätten i Trollhätte strömmar äfvensom vissa vid fallen belägna jordområden m. m. De sväfvande tvisterna om vattenrätten i fallen skulle härigenom på en gång afvecklas och staten kunna för den blifvande kraftstationen disponera hela den tillgängliga vattenkraften i Trollhätte strömmar, hvilket för kraftens tillgodogörande på ett ändamålsenligt och fullständigt sätt är af väsentlig betydelse. Af mycket stort värde är ock enligt utskottets mening, att staten genom dessa uppgörelser vinner full trygghet att nu och i framtiden kunna utan fara för rättsliga förvecklingar vidtaga alla erforderliga anordningar för tillvaratagande af ej blott den nuvarande vattenkraften vid Trollhättan, utan äfven den ökade vattentillgång, som där kan vinnas genom reglering af Väneren. Såväl i kanalstyrelsens framställning som i statsrådsprotokollet har på ett, som det synes utskottet, öfvertygande sätt blifvit ådagalagdt, att de fördelar, staten i särskilda hänseenden skulle vinna genom de ifrågasatta aftalen,

icke kunna anses vara för högt betalda med den godtgörelse, som enligt aftalen därför skulle lämnas.

På ofvan anförda skäl och med stöd af den omfattande utredning, som i ärendet blifvit förebragt, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förvarande framställning, må besluta:

1) att en kraftstation för tillgodogörande af den staten tillhöriga vattenkraften i Trollhätte strömmar skall anläggas;

2) att till påbörjande af den för samma kraftstation erforderliga kraftkanalen, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk framlagda, med ritning n:o 2 betecknade förslag, mellan de å ritningen med A och B betecknade punkter anvisa ett belopp af 750,000 kronor;

3) att godkänna och antaga det framlagda, den 13 mars 1906 upprättade aftalet med Trollhättans elektriska kraftaktiebolag angående förvärf för 2,500,000 kronor och öfriga villkor åt Kungl. Maj:t och kronan af alla samma bolag tillhöriga, inom Vassända-Naglums och Trollhättans socknar belägna fastigheter jämte vatten- och fiskerätt, med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

4) att likaledes godkänna och antaga det med ingenjören E. Stridsberg den 23 mars 1906 ingångna aftal A angående förvärf af Stridsberg tillhörig vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m., med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

5) att godkänna och antaga det med Trollhättans pappersbruksaktiebolag den 23 mars 1906 ingångna aftal A angående förvärf af den bolaget tillkommande vattenrätt i Trollhätte strömmar m. m., med rätt för Kungl. Maj:t att i aftalet vidtaga de formella ändringar, som kunna finnas påkallade;

6) att bemyndiga riksgäldskontoret att på rekvisition tillhandahålla Kungl. Maj:t de medel, tillhoppa 3,250,000 kronor, som erfordras för kraftkanalens på-

börjande och fullgörande af likviden till Trollhättans elektriska kraftaktiebolag; och

7) att medgifva, att de fastigheter med vatten- och fiskerätt, hvilka, vid bifall till hvad under mom. 3, 4 och 5 föreslagits, af Kungl. Maj:t och kronan förvärfvas, må ställas under förvaltning af styrelsen för Trollhätte kanal- och vattenverk.

Stockholm den 4 maj 1906.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.
